

©Documentul a fost pus la dispoziție cu sprijinul Consiliului Superior al Magistraturii din România ([www.csm1909.ro](http://www.csm1909.ro)) și al Institutului European din România ([www.ier.ro](http://www.ier.ro)). Permișiunea de a republica această traducere a fost acordată exclusiv în scopul includerii sale în baza de date HUDOC.

©The document was made available with the support of the Superior Council of Magistracy of Romania ([www.csm1909.ro](http://www.csm1909.ro)) and the European Institute of Romania ([www.ier.ro](http://www.ier.ro)). Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

## Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Secția a treia

### CAUZA ȘANDRU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

(Cererea nr. 22465/03)

Hotărâre

Strasbourg

8 decembrie 2009

*Hotărârea devine definitivă în condițiile prevăzute la art. 44 § 2 din Convenție. Aceasta poate suferi modificări de formă.*

#### **În cauza Șandru și alții împotriva României,**

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), reunită într-o cameră compusă din Josep Casadevall, *președinte*, Elisabet Fura, Boštjan M. Zupančič, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer, Ann Power, *judcători*, Corneliu-Liviu Popescu, *judcător ad hoc*, și Santiago Quesada, *grefier de secție*,

După ce a deliberat în camera de consiliu la 17 noiembrie 2009, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

#### PROCEDURA

1. La originea cauzei se află cererea nr. 22465/03 îndreptată împotriva României, prin care patru resortisanți ai acestui stat, domnii Horia Teodor Șandru și Ștefan Răducan și doamnele Silvia Benea și Daniela Grama, căsătorită Moldovan („reclamanții”), au sesizat Curtea la 22 iulie 2003 în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („convenția”).

2. Domnul Răducan și doamna Benea sunt reprezentați de domnul Șandru. Guvernul român („Guvernul”) este reprezentat de agentul guvernamental, domnul Răzvan-Horațiu Radu, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

3. În special, reclamanții pretind ineficiența anchetei penale inițiate în urma evenimentelor survenite în decembrie 1989 la Timișoara.

4. La 6 aprilie 2006, Curtea a declarat cererea parțial inadmisibilă și a decis să comunice Guvernului capetele de cerere întemeiate pe art. 2 și art. 6 § 1. În conformitate cu art. 29 § 3

din Convenție, aceasta a hotărât, de asemenea, că admisibilitatea și fondul cauzei vor fi examinate împreună.

5. Având în vedere că domnul Corneliu Bîrsan, judecător ales pentru România, s-a revocat, Guvernul l-a desemnat pe domnul Corneliu-Liviu Popescu ca judecător *ad hoc* (art. 27 § 2 din Convenție și 29 § 1 din regulament).

## ÎN FAPT

### I. CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

6. Reclamanții s-au născut în 1941, 1959, 1928 și, respectiv, 1974. Aceștia locuiesc în Timișoara.

7. La 16 decembrie 1989, la Timișoara au izbucnit manifestațiile împotriva regimului comunist. La 17 decembrie 1989, la ordinul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii, mai mulți militari de rang înalt, printre care generalii Victor Atanasie Stănculescu și Mihai Chițac, au fost trimiși la Timișoara pentru restabilirea ordinii. A urmat o represiune violentă, care a făcut numeroase victime.

8. Primii doi reclamanți și soțul celei de-a treia reclamante, domnul Trofin Benea, care participau la manifestații, au fost grav răniți de gloanțe. Fratele celei de-a patra reclamante, Alexandru Grama, a fost împușcat și a murit.

9. Manifestațiile au continuat până la căderea regimului comunist, la 22 decembrie 1989. Generalii menționați s-au alăturat noii puteri și au devenit în 1990 și, respectiv, 1991 ministrul Apărării și ministrul Internelor.

10. La 12 ianuarie 1990, parchetul militar a inițiat o anchetă privind represiunea manifestațiilor de la Timișoara. A fost efectuată o primă deplasare la locul unde a fost împrăștiată cenușa mai multor persoane ucise și s-au dispus expertize medicale ale persoanelor rănite.

11. Medicii au stabilit că primii doi reclamanți și soțul celei de-a treia reclamante trebuiau să accepte o invaliditate permanentă, care a dus la incapacitate de muncă și includere în categoria persoanelor cu handicap. Prin urmare, fiecare a avut nevoie de mai multe luni de îngrijiri medicale.

12. În perioada ianuarie-aprilie 1990, parchetul militar a interogat mai multe zeci de martori ai evenimentelor. Mai mulți militari de rang înalt au fost anchetați, printre care și cei doi generali menționați anterior.

13. La 29 martie 1996, Parchetul Militar de pe lângă Curtea Supremă de Justiție a pronunțat încetarea urmăririi penale care, în urma recursului Asociației victimelor represiunii manifestațiilor de la Timișoara, a fost infirmată la 28 octombrie 1997 de procurorul-șef al Parchetului Militar de pe lângă Curtea Supremă de Justiție. Dosarul a fost trimis Parchetului Militar Timișoara pentru continuarea anchetei. În perioada octombrie - decembrie 1997, mai mulți martori au fost interogați din nou.

14. Prin rechizitoriul din 30 decembrie 1997, parchetul militar i-a trimis în fața Secției militare a Curții Supreme de Justiție pe cei 2 generali sub acuzația de omor și tentativă de omor. Parchetul militar a considerat că aceștia erau responsabili de organizarea represiunii armate în cursul căreia 72 de persoane au fost ucise și 253 au fost rănite de gloanțe.

15. Parchetul militar a anexat la rechizitoriu lista victimelor, printre care se numărau primii doi reclamanți, soțul celei de-a treia reclamante și fratele decedat al celei de-a patra reclamante, precizând că acestea aveau posibilitatea de a se constitui părți civile în procedură.

#### *1. Procedura în fața Curții Supreme de Justiție.*

16. Cauza a fost înscrisă pe rolul Secției militare a Curții Supreme de Justiție. La ședințele din 6, 7 și 8 aprilie 1998, au fost audiate mai multe victime. La ședințele din 29 aprilie și 11

mai 1998, au fost soluționate probleme de procedură. La 12, 13 și 14 mai 1998, a reînceput audierea victimelor și a martorilor. La 10 iunie 1998, avocații acuzaților au solicitat o amânare. La 9 noiembrie 1998, cauza a fost transferată la secția penală a Curții Supreme. Avocații acuzaților au solicitat din nou o amânare. La 18 ianuarie, 8 februarie, 19 aprilie și 17 mai 1999, au fost audiate alte victime și noi martori. Două sute treizeci și patru de persoane, printre care primul reclamant, soțul celei de-a treia reclamante și mama celei de-a patra reclamante, s-au constituit părți civile. Al doilea reclamant nu s-a constituit parte civilă la procedură.

17. În cursul ședinței din 14 iunie 1999, acuzații au invocat o excepție de neconstituționalitate care viza dispozițiile Codului de procedură penală care limitau la o singură cale de atac dreptul de contestare a unei decizii pronunțate în primă instanță de Curtea Supremă de Justiție. Cererea lor de trimitere a dosarului în fața Curții Constituționale a fost respinsă de Curtea Supremă, care a audiat pledoariile finale și a trecut la deliberarea cauzei.

18. Prin hotărârea din 15 iulie 1999, pronunțată de un complet format din trei judecători, Curtea Supremă de Justiție a confirmat realitatea infracțiunilor reținute de parchet împotriva acuzaților. Aceasta i-a condamnat pe cei doi generali la cincisprezece ani de închisoare pentru omor și tentativă de omor, precum și la plata, împreună cu Ministerul Apărării, ca parte responsabilă civilmente, de daune-interese către părțile civile.

19. Curtea Supremă i-a acordat primului reclamant suma de cinci sute de milioane de lei vechi românești (ROL) [aproximativ 30 000 euro (EUR)] cu titlu de prejudiciu material și moral. Soțul celei de-a treia reclamante a primit o despăgubire de două sute de milioane ROL (aproximativ 12 000 EUR), iar mama celei de-a patra reclamante a obținut, ca urmare a decesului fiului său, o despăgubire de două sute de milioane ROL (aproximativ 12 000 EUR).

20. Atât acuzații, cât și Ministerul Apărării, au formulat recurs împotriva acestei hotărâri în fața completului de nouă judecători al Curții Supreme de Justiție.

21. La ședința din 7 februarie 2000, procurorul a solicitat amânarea.

22. Acuzatul V.A. Stănculescu nu s-a prezentat la ședința din 7 februarie 2000. La 20 februarie 2000, acesta și-a schimbat avocatul. La ședința care a avut loc în ziua următoare, noul avocat a solicitat amânarea pentru a putea studia dosarul. Curtea Supremă a respins această cerere, considerând că acuzatul încearcă să prelungească în mod nejustificat examinarea dosarului și a considerat cauza în stare de judecată.

23. Prin hotărârea definitivă din 25 februarie 2000, Curtea Supremă a respins recursul.

24. Ministerul Apărării a plătit părților civile daunele-interese la plata cărora a fost obligat în solidar cu cei doi acuzați.

25. La 27 martie 2000, Curtea Supremă de Justiție a respins o nouă cerere în anularea hotărârii din 25 februarie 2000, introdusă de unul dintre condamnați.

## *2. Recursul în anulare*

26. La 7 august 2001, Procurorul General al României a introdus un recurs în anulare împotriva hotărârilor Curții Supreme din 15 iulie 1999 și 25 februarie 2000. Acesta susținea că judecătorii au încălcat drepturile de apărare ale acuzaților și au aplicat legea în mod greșit. Dosarul a fost înscris pe rolul Curții Supreme de Justiție (Secțiile Unite).

27. Soțul celei de-a treia reclamante și mama celei de-a patra reclamante au decedat. Doamnele Silvia Benea și Daniela Grama s-au constituit părți civile, ca și primul reclamant.

28. La 28 ianuarie și 24 iunie 2002, cauza a fost amânată pentru a le permite acuzaților să-și pregătească apărarea. La 18 noiembrie 2002, cauza a fost din nou amânată datorită compunerii nelegale a completului de judecată. La 19 mai și 20 octombrie 2003, cauza a fost din nou amânată din cauza neregulilor în procedura de convocare a părților.

29. Prin hotărârea pronunțată la 22 martie 2004, Curtea Supremă de Justiție, Secțiile Unite, în complet din șaptezeci și cinci de judecători, a admis recursul în anulare. Aceasta a considerat că, prin respingerea cererii de trimitere a excepției de neconstituționalitate, precum

și a cererii de amânare formulate de avocatul lui V.A. Stănculescu, judecătorii au încălcat drepturile apărării.

30. De asemenea, Curtea Supremă a considerat că, în temeiul dispozițiilor Codului de procedură penală, V.A. Stănculescu ar fi trebuit spitalizat pentru un examen medical care avea ca scop evaluarea discernământului său la momentul faptelor de care era acuzat.

31. În consecință, Curtea Supremă a casat cele două hotărâri și a trimis dosarul unui nou complet de trei judecători pentru o nouă examinare a fondului cauzei.

### *3. Procedura în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție.*

32. Dosarul a fost reînscris pe rolul Înaltei Curți de Casație și Justiție (noua denumire a Curții Supreme de Justiție în temeiul Legii nr. 304/2004). Domnul Șandru și doamnele Benea și Grama și-au reiterat constituirea ca parte civilă; cel de-al doilea reclamant, domnul Răducan, s-a constituit parte civilă pentru prima oară.

33. La 6 decembrie 2004, ședința a fost amânată la cererea unui acuzat care dorea să își poată pregăti apărarea. La 18 ianuarie 2005, Înalta Curte a trimis Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate ridicată anterior de către acuzați. Examinarea dosarului a fost suspendată în așteptarea deciziei Curții Constituționale.

34. La 7 iunie 2005, Curtea Constituțională a respins excepția.

35. La 7 septembrie 2005, acuzații au solicitat o amânare pentru a-și pregăti apărarea.

36. La 5 octombrie, 2 noiembrie și 14 decembrie 2005, examinarea dosarului a fost amânată, având în vedere că anumite citații ale părților civile aveau nereguli.

37. La ședințele din 18 ianuarie, 15 februarie, 15 martie, 12 aprilie și 24 mai 2006, Înalta Curte a admis depozițiile mai multor martori și ale părților civile. La 26 iunie 2006, a fost amânată examinarea dosarului din cauza neregulilor de procedură.

38. La 11 septembrie 2006, mai mulți martori au fost audiați. La 12 octombrie 2009, a fost din nou amânată examinarea din motive de ordin procedural. La ședințele din 7 noiembrie și 5 decembrie 2006 și din 9 ianuarie și 5 februarie 2007, Înalta Curte a admis depozițiile mai multor martori și a examinat probele.

39. La 6 martie 2007, pledoariile finale au fost audiate și s-a trecut la deliberarea cauzei. Pronunțarea a fost amânată pentru 20 martie și apoi pentru 3 aprilie 2007.

40. Prin hotărârea pronunțată la această ultimă dată, Înalta Curte i-a condamnat din nou pe cei doi acuzați la cincisprezece ani de închisoare pentru omor și tentativă de omor pentru organizarea și coordonarea represiunii manifestațiilor anticomuniste de la Timișoara. De asemenea, aceasta i-a condamnat la plata, către părțile civile, a unor sume similare celor acordate prin hotărârea precedentă din 15 iulie 1999 și a constatat că aceste sume au fost deja plătite de Ministerul Apărării.

41. Constituirea ca parte civilă a domnului Răducan a fost respinsă pe motiv că a omis să se constituie ca parte civilă la prima procedură în fața Curții Supreme de Justiție.

42. La 4 aprilie și 27 noiembrie 2007, Înalte Curte a rectificat anumite erori materiale ale hotărârii.

43. Acuzații, Ministerul Apărării și mai multe părți civile, printre care primul reclamant, au introdus recurs împotriva acestei hotărâri împotriva Completului de nouă judecători al Înaltei Curți de Casație și Justiție.

44. La 31 martie 2008, examinarea recursului a fost amânată din cauza neregulilor în procedura de convocare a părților. La 5 mai 2008, la cererea părților, Înalta Curte a prezentat spre discuție oportunitatea examinării de noi probe. La 9 iunie 2008, aceasta s-a pronunțat cu privire la această cerere și a amânat examinarea fondului din cauza neregulilor de procedură.

45. La 23 iunie 2008, Înalta Curte a respins cererea unei părți civile care solicita accelerarea procedurii și stabilirea unei ședințe în perioada vacanței judecătorești.

46. La 15 septembrie 2008, Înalta Curte a finalizat dezbaterile și a trecut la deliberare. Pronunțarea a fost amânată pentru 1 octombrie și apoi pentru 15 octombrie 2008.

47. Prin hotărârea definitivă pronunțată la această ultimă dată, recursurile au fost respinse. După arestare, domnii Chițac și Stănculescu au depus mai multe cereri de suspendare a executării pedepselor. În 2009, aceștia au fost puși temporar în libertate pentru a beneficia de tratamente medicale în spitale civile.

## II. DREPTUL INTERN RELEVANT

48. La momentul faptelor, Codul de procedură penală prevedea că o hotărâre definitivă putea fi anulată printr-un „recurs în anulare” introdus de procurorul general. Dispozițiile privind recursul în anulare au fost abrogate prin Legea nr. 576/2004.

### ÎN DREPT

#### I. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 2 DIN CONVENȚIE

49. Reclamanții se plâng de absența unei anchete efective în urma represiunii manifestațiilor anticomuniste de la Timișoara. Aceștia invocă art. 2 din Convenție, formulat după cum urmează:

„Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. (...)”

##### A. Cu privire la admisibilitate

50. Deși Guvernul nu a ridicat vreo excepție de inadmisibilitate a acestui capăt de cerere, Curtea consideră necesar să se analizeze chestiunea aplicabilității la faptele speței a dispozițiilor art. 2, a competenței *ratione temporis* a Curții în ceea ce privește faptele denunțate și, în sfârșit, cea a calității de victime a reclamanților.

##### 1. Cu privire la aplicabilitatea dispozițiilor art. 2 din Convenție sub aspect procedural

51. În primul rând, Curtea ia act de faptul că violențele aplicate de agenții statului se pot analiza ca o încălcare a art. 2 din Convenție, atunci când nu există deces al victimei, dar gradul și tipul forței folosite demonstrează intenția neechivocă de a ucide [*Ilhan împotriva Turciei* (GC), nr. 22277/93, pct. 76, CEDO 2000-VII, *Makaratzis împotriva Greciei* (GC), nr. 50385/99, pct. 49-55, CEDO 2004-XI].

52. Apoi, Curtea reamintește faptul că obligația de a proteja viața, impusă de art. 2 din Convenție, necesită implicit ca o formă de anchetă oficială adecvată și efectivă să fie desfășurată atunci când folosirea forței letale împotriva unei persoane i-a pus acesteia viața în pericol (*Makaratzis*, citată anterior, pct. 73).

53. În speță, Curtea ia act de faptul că fratele celei de-a patra reclamante a fost ucis de gloanțe în timpul manifestațiilor anticomuniste de la Timișoara și că primii doi reclamanți, precum și soțul celei de-a treia reclamante, au fost grav răniți de gloanțe în cursul acestor evenimente. Dacă răspunderea penală a persoanelor care au recurs la forță nu este vizată de procedură în temeiul Convenției, nu se contestă faptul că, în decembrie 1989, agenții statului au folosit la Timișoara arme de foc pentru reprimarea manifestațiilor anticomuniste, omorând șaptezeci și două de persoane și rănind grav alte două sute cincizeci și trei.

54. Prin urmare, ținând seama de folosirea considerabilă a forței letale împotriva populației civile care manifesta în 1989 la Timișoara, Curtea consideră că art. 2, sub aspect procedural, se aplică tuturor reclamanților (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Acar și alții împotriva Turciei*, nr. 36088/97 și 38417/97, pct. 77-79, 24 mai 2005).

## 2. Competența *ratione temporis*

55. În primul rând, Curtea reamintește că, în decizia sa parțială privind admisibilitatea, s-a considerat incompetentă pentru a examina capătul de cerere întemeiat pe aspectul material al art. 2 din Convenție, având în vedere că evenimentele în cauză au avut loc în 1989, adică înainte de intrarea în vigoare a Convenției pentru România, la 20 iunie 1994.

56. Prin urmare, trebuie să se stabilească dacă actele sau omisiunile care reprezintă pretinsa încălcare a art. 2, sub aspect procedural, se înscriu în perioada pentru care Curtea este competentă *ratione temporis*.

57. Obligația procedurală inclusă la art. 2 este o obligație distinctă și independentă de actele privind aspectele materiale ale acestui articol [*Šilih împotriva Sloveniei* (GC), nr. 71463/01, pct. 159, 9 aprilie 2009, *Dvořáček și Dvořáková împotriva Slovaciei*, nr. 30754/04, pct. 53, 28 iulie 2009 și *Varnava și alții împotriva Turciei* (GC), nr. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 și 16073/90, pct. 136 și 138, 18 septembrie 2009). Totuși, pentru ca obligațiile procedurale impuse de art. 2 să devină aplicabile, trebuie să se stabilească faptul că o parte considerabilă a măsurilor procedurale au fost sau trebuiau aplicate după ratificarea Convenției de către statul în cauză (*Šilih*, citată anterior, pct. 163).

58. În speță, nu se contestă faptul că trimiterea acuzațiilor în fața instanțelor, precum și majoritatea actelor de procedură au fost efectuate după intrarea în vigoare a Convenției pentru România, la 20 iunie 1994. Pe de altă parte, Curtea ia act de faptul că, la 22 martie 2004, admitând dreptul la recurs în anulare introdus de procurorul general, Înalta Curte de Casație și Justiție a anulat condamnarea și a dispus o nouă examinare a fondului cauzei.

59. Având în vedere considerentele de mai sus, Curtea consideră că are competența *ratione temporis* să examineze susținerea de încălcare a art. 2 din punct de vedere procedural. Aceasta urmează a se limita la a stabili dacă faptele survenite după intrarea în vigoare a Convenției pentru România evidențiază o încălcare a acestei dispoziții.

## 3. Cu privire la calitatea de „victimă” a reclamanților

60. Curtea ia act de faptul că al doilea reclamant, deși a participat la ancheta desfășurată de Parchetul Militar, nu s-a constituit parte civilă la procedura în fața Curții Supreme de Justiție în termenul stabilit de dreptul intern. Cu toate acestea, dacă respectiva omisiune l-a privat de posibilitatea de a i se acorda daune-interese, aceasta nu scutește statul de obligația procedurală din perspectiva art. 2 din Convenție [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Slimani împotriva Franței*, nr. 57671/00, pct. 47-48, CEDO 2004-IX (fragmente)], și anume de a efectua o anchetă efectivă privind folosirea forței letale (*Finucane împotriva Regatului Unit*, nr. 29178/95, pct. 67, CEDO 2003-VIII).

61. În ceea ce îi privește pe ceilalți trei reclamanți care s-au constituit părți civile la procedură, Curtea ia act de faptul că, în urma pronunțării acestei instanțe, primul reclamant, soțul celei de-a treia reclamante și mama celei de-a patra reclamante au obținut despăgubiri pentru daune materiale și morale. Totuși, Curtea consideră că aceste sume nu îi privează pe reclamanți de calitatea lor de victime ale unei încălcări a Convenției, în sensul art. 34 din Convenție.

62. În fapt, pe de o parte, acordarea acestor sume nu a reprezentat rezultatul unei soluționări amiabile a cauzei acceptate de reclamanți [a se vedea, *a contrario*, *Caraher împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 24520/94, CEDO 2000-I, și *Hay împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 41894/98, CEDO 2000-XI] și, pe de altă parte, calitatea de „victimă” se poate pierde doar dacă autoritățile naționale au recunoscut, în mod explicit sau în esență, iar apoi au reparat încălcarea Convenției [*Dalban împotriva României* (GC), nr. 28114/95, pct. 44, CEDO 1999-VI].

63. În speță, sumele în cauză nu vizau repararea neplăcerilor și a incertitudinii care rezulta din desfășurarea anchetei, ci aveau ca scop despăgubirea reclamanților pentru pierderile materiale suferite ca urmare a atingerii aduse integrității lor fizice sau celei a apropiaților lor și să compenseze prejudiciul moral, consecință directă a acestei atingeri. În plus, în niciun moment autoritățile interne nu au recunoscut, în mod explicit sau în esență, vreo deficiență a anchetei.

64. Prin urmare, Curtea consideră că, în ciuda daunelor-interese acordate, reclamanții se pot pretinde victime în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe art. 2 din Convenție sub aspect procedural.

65. În sfârșit, Curtea constată că acest capăt de cere nu este în mod vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 din Convenție și că nu prezintă nici un alt motiv de inadmisibilitate. Prin urmare, este necesar să fie declarat admisibil.

## **B. Cu privire la fond**

66. Reclamanții pretind că ancheta declanșată în urma represiunii manifestațiilor anticomuniste de la Timișoara nu a permis stabilirea cu promptitudine a răspunderii cu privire la decesul fratelui doamnei Grama și la rănirea domnilor Șandru și Răducan și a soțului doamnei Benea. Procedura nu s-a desfășurat în mod corect deoarece, din cauza poziției acuzaților în cadrul noii puteri instaurate în România după 1989, autoritățile s-au arătat reticente cu privire la instrumentarea cauzei.

67. Guvernul respinge acest argument. Autoritățile au desfășurat o anchetă efectivă care a permis stabilirea circumstanțelor represiunii violente a manifestațiilor de la Timișoara, precum și identificarea și pedepsirea principalilor responsabili, și anume generalii Stănculescu și Chițac.

68. În ceea ce privește durata anchetei, aceasta s-a datorat complexității cauzei, ca și numeroasele obstacole procedurale, fără a depăși totuși o durată rezonabilă.

69. Pe de altă parte, prezenta cauză avea o miză politică și socială considerabilă pentru societatea română. Apoi, procedura a fost de o complexitate considerabilă deoarece a implicat mărturiile a aproximativ o sută de persoane și a vizat aproximativ două sute de părți civile. Prin urmare, dificultățile legate de prezența participanților la proces și de trimiterea citațiilor către aceștia au generat anumite întârzieri. Cu toate acestea, nu au existat perioade lungi de inactivitate din partea autorităților judiciare și, în cadrul fiecăreia dintre cele două proceduri, Curtea Supremă de Justiție a ținut peste douăzeci de ședințe de judecată și a pronunțat mai multe încheieri.

70. În plus, vacanțele judecătorești anuale, în perioada iulie-august, au determinat stabilirea unor intervale mai lungi între ședințe, și anume din iunie până în noiembrie 1998, din mai până în octombrie 2003 și din ianuarie până în septembrie 2005. În plus, din cauza complexității cauzei, pronunțarea hotărârilor a fost amânată de mai multe ori.

71. În sfârșit, în ceea ce privește atitudinea părților, acuzații au solicitat de opt ori amânarea ședințelor pentru a-și pregăti apărarea și au ridicat o excepție de neconstituționalitate care a dus la suspendarea examinării cauzei din ianuarie până în iunie 2005 în așteptarea deciziei Curții Constituționale. În ceea ce îi privește pe reclamanți, aceștia nu s-au prezentat la mai multe ședințe.

72. Curtea reamintește că, în cazul în care obstacole sau dificultăți împiedică evoluția unei anchete într-o situație deosebită, înseamnă că reacția promptă a autorităților este capitală pentru păstrarea încrederii publicului și adeziunea la statul de drept. Obligația statului în ceea ce privește art. 2 din Convenție nu poate fi considerată satisfăcută decât dacă mecanismele de protecție prevăzute în dreptul intern funcționează efectiv, ceea ce presupune o examinare promptă a cauzei și fără întârzieri inutile. Orice carență a anchetei care îi slăbește capacitatea de stabilire a circumstanțelor speței sau de identificare a responsabililor riscă să conducă la

concluzia că nu prezintă nivelul de eficiență necesar (*Šilih*, citată anterior, pct. 195 și *Varnava și alții*, citată anterior, pct. 191).

73. În speță, Curtea ia act de faptul că, la scurt timp după evenimentele de la Timișoara din 1989, a fost inițiată o anchetă din oficiu. Inițiată în ianuarie 1990, procedura s-a încheiat la 15 octombrie 2008 cu condamnarea definitivă a responsabililor de organizarea represiunii manifestațiilor anticomuniste. Prin urmare, Curtea se va limita la examinarea caracterului său efectiv în raport cu durata sa. Aceasta reamintește că competența sa *ratione temporis* nu îi permite să ia în considerare faptul că perioada de paisprezece ani și patru luni ulterioară datei de 20 iunie 1994, data intrării în vigoare a Convenției pentru România.

74. Mai întâi, Curtea ia act de faptul că, în 1994, cauza era încă pendinte în fața Parchetului Militar, unde nu s-a instrumentat aparent nimic după aprilie 1990. Încetarea urmăririi penale pronunțată în 1996 a fost, la rândul său, infirmată un an și jumătate mai târziu. În această privință, Curtea ia act de faptul că ancheta le-a fost încredințată procurorilor militari care erau, ca și acuzații, militari care respectau principiul subordonării ierarhice și erau astfel subordonați acuzaților care, în perioada 1990-1991, au fost miniștri ai apărării și internelor (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Barbu Anghelescu/România*, nr. 46430/99, pct. 67, 5 octombrie 2004, *Bursuc împotriva României*, nr. 42066/98, pct. 107, 12 octombrie 2004, și *Manțog împotriva României*, nr. 2893/02, pct. 69-70, 11 octombrie 2007).

75. În ceea ce privește procedura care a avut loc în fața instanțelor interne, Curtea ia act de faptul că a început și s-a desfășurat până pe 9 noiembrie 1998 în fața Secției militare a Curții Supreme de Justiție. În plus, Curtea evidențiază că, în ciuda numărului ridicat de ședințe, desfășurarea acesteia a fost marcată de amânări repetate pentru vicii de procedură, care vizau în special citarea părților și compunerea completului de judecată, precum și de lungi intervale între ședințe care nu se justificau pe deplin prin vacanțele judecătorești și examinarea excepției de neconstituționalitate.

76. În ceea ce privește atitudinea reclamanților, Curtea consideră că aceasta nu a contribuit semnificativ la prelungirea duratei totale a procedurii. În fapt, persoanele în cauză nu au solicitat niciodată amânarea, iar faptul că nu s-au prezentat la anumite ședințe nu a împiedicat instanțele să examineze cauza.

77. De asemenea, Curtea constată că prima procedură s-a încheiat prin hotărârea definitivă din 25 februarie 2000 a Curții Supreme de Justiție. Întreaga procedură a fost anulată în urma intervenției Procurorului general, care a introdus un recurs în anulare în favoarea condamnaților, soluționarea definitivă a cauzei fiind astfel întârziată cu peste opt ani, în timp ce fusese afectată de inacțiunea totală a parchetului în perioada aprilie 1990 - martie 1996.

78. Deși Curtea nu este competentă să se pronunțe cu privire la temeinicia intervenției Procurorului general și, mai general, la modul în care instanțele naționale au interpretat și aplicat dreptul intern, trebuie să se constate că inactivitatea parchetului și anularea hotărârii menționate anterior au contribuit în mod decisiv la prelungirea procedurii. În această privință, ea amintește că statul trebuie să își adapteze sistemul judiciar astfel încât să le permită instanțelor sale să răspundă cerințelor Convenției, în special celor consacrate de obligația procedurală care rezultă de la art. 2 (*Šilih*, citată anterior, pct. 210).

79. În sfârșit, în cazul în care Curtea nu ignoră complexitatea de necontestat a cauzei, aceasta consideră că miza politică și socială invocată de Guvern nu poate justifica durata anchetei. Din contră, importanța sa pentru societatea română ar fi trebuit să stimuleze autoritățile interne să soluționeze dosarul cu promptitudine și fără întârzieri pentru a preveni orice aparență de tolerare a actelor nelegale sau înțelegeri pentru săvârșirea lor.

80. Având în vedere elementele de mai sus, Curtea consideră că autoritățile naționale nu au acționat cu diligența impusă în conformitate cu art. 2 din Convenție. Prin urmare, aceasta stabilește că această dispoziție a fost încălcată sub aspect procedural.

## II. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 6 § 1 DIN CONVENȚIE



81. Reclamanții denunță durata excesivă a procedurii penale. Aceștia invocă art. 6 § 1 din Convenție.

82. Guvernul respinge acest argument.

83. Având în vedere constatarea cu privire la art. 2 din Convenție, Curtea consideră că nu este necesar să se examineze dacă a fost încălcată, în speță, această dispoziție.

### III. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 DIN CONVENȚIE

84. Art. 41 din Convenție prevede:

„În cazul în care Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

85. Domnii Șandru și Răducan și doamna Benea pretind, fiecare, 200 000 euro (EUR) cu titlu de prejudiciu moral suferit ca urmare a prelungirii nejustificate a procedurii.

86. Doamna Daniela Grama pretinde 456 000 EUR cu titlu de prejudiciu material și 1 000 000 EUR cu titlu de prejudiciu moral. Familia sa a fost privată de susținerea morală și materială pe care fratele său decedat i-ar fi putut-o acorda. Cu titlu de cheltuieli de judecată efectuate în fața instanțelor interne și în fața Curții, aceasta pretinde 13 400 EUR, fără a oferi documente justificative în sprijinul cererii sale.

87. Guvernul consideră că pretențiile reclamanților sunt excesive și invocă jurisprudența Curții în materie.

88. Curtea ia act de faptul că, în speță, unicul temei de reținut pentru acordarea unei reparații echitabile constă în faptul că autoritățile naționale nu au tratat dosarul privind vinovații pentru represiunea manifestațiilor anticomuniste de la Timișoara cu diligența cerută de art. 2 din Convenție.

89. În baza elementelor de care dispune, Curtea consideră că încălcarea art. 2 sub aspect procedural le-a cauzat persoanelor în cauză un prejudiciu moral, punându-i într-o situație de suferință și frustrare. Pronunțându-se în echitate, aceasta acordă fiecărui reclamant 5 000 EUR cu acest titlu. În absența documentelor justificative, aceasta respinge cererea doamnei Grama cu titlu de prejudiciu material și cheltuieli de judecată.

90. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

#### ***PENTRU ACESTE MOTIVE,***

***În unanimitate,***

***CURTEA,***

**1. Declară cererea admisibilă în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe art. 2 din Convenție, în ceea ce privește eficiența anchetei desfășurate de autoritățile competente;**

**2. Hotărăște că a fost încălcat art. 2 din Convenție sub aspect procedural;**

**3. Hotărăște că nu este necesar să examineze capătul de cerere întemeiat pe art. 6 § 1 din Convenție;**

**4. Hotărăște:**

**a) că statul pârât trebuie să plătească fiecăruia dintre reclamanți, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, suma de 5 000 EUR (cinci mii euro), care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății, pentru prejudiciul moral, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;**

b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;

**5. Respinge cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.**

Redactată în limba franceză, apoi comunicată în scris, la 8 decembrie 2009, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din regulament.

Santiago Quesada  
Grefier

Josep Casadevall  
Președinte

În conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și cu art. 74 § 2 din regulament, este anexat la prezenta hotărâre un rezumat al opiniei separate a judecătorului Popescu.

J.C.M.  
S.Q.

### **Opinia concordantă a judecătorului Corneliu-Liviu Popescu**

1. Am votat la fel ca judecătorii aleși în cadrul Curții în ceea ce privește soluția reținută în cadrul hotărârii.

Regretând caracterul imprecis al cererii și al motivelor capetelor sale de cerere (reclamanții nu au fost niciodată reprezentați de un avocat în procedura în fața Curții), în raport cu situația de fapt reținută de Curte și cu documentele furnizate la dosar de părți, țin să exprim, în cadrul acestei opinii concordante, poziția mea ca judecător *ad hoc* în locul judecătorului ales să reprezinte România.

2. Conform jurisprudenței constante a Curții, art. 2 din Convenție le impune statelor părți o obligație procedurală pozitivă, de a desfășura o anchetă efectivă. Consider că această obligație pozitivă (de diligență) este mai strictă într-un caz particular, în care marja națională de apreciere este mai redusă, iar controlul exercitat de Curte mai puternic.

Este vorba de situația în care o pretinsă încălcare a art. 2 din Convenție poate reprezenta în același timp o infracțiune internațională (genocid, crimă împotriva umanității, crimă de război), având în vedere gravitatea extremă a acestor infracțiuni și caracterul imprescriptibil al răspunderii penale. Este evident faptul că competența privind încadrarea faptelor aparține în special instanțelor penale naționale. Cu toate acestea, fără a stabili ea însăși încadrarea penală, Curtea poate constata existența unor elemente care pot justifica o astfel de încadrare din partea autorităților judecătorești naționale și, prin urmare, existența acestei obligații pozitive speciale de anchetă.

La pct. 54 din hotărâre (partea „În drept”), Curtea reține „*folosirea considerabilă a forței letale împotriva populației civile*”. Este vorba aici de un vocabular specific mai degrabă dreptului internațional umanitar și dreptului internațional penal decât dreptului internațional al drepturilor omului. Un limbaj similar a fost deja folosit de Curte, care a vorbit, în aceeași hotărâre, de „*conflict*”, „*insurecție armată ilegală*”, „*luptă*”, „*rezistență*”, „*armată*”, „*combatanți*”, „*arme*”, noțiuni specifice dreptului internațional umanitar (*Issaieva împotriva Rusiei*, nr. 57950/00, pct. 54, 24 februarie 2005).

În ciuda faptului că este instanță de drept internațional (european) al drepturilor omului, Curtea poate acționa uneori (și cu anumite particularități) ca instanță de drept internațional umanitar și/sau instanță de drept internațional penal. În interpretarea și aplicarea Convenției (principala sa sarcină), Curtea nu poate face abstracție de celelalte norme de drept

internațional public, din care convenția face parte [ex. și, *mutatis mutandis*, *Al-Adsani împotriva Regatului Unit* (GC), nr. 35763/97, CEDO 2001-XI].

Astfel, convenția o autorizează în mod expres în acest sens prin art. 7 § 2 și prin art. 15 § 1 și 2. *Primo*, principiul legalității penale nu împiedică pronunțarea sentinței și pedepsirea unei persoane vinovate de o acțiune sau o omisiune care, la momentul comiterii, era de natură penală conform „*principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate*”, ceea ce înseamnă în special dreptul internațional umanitar și dreptul internațional penal [ex. și, *mutatis mutandis*, *Streletz, Kessler și Krenz împotriva Germaniei* (GC), nr. 34044/96, 35532/97 și 44801/98, CEDO 2001-II, *K.-H.W. împotriva Germaniei* (GC), nr. 37201/97, CEDO 2001-II (fragmente), *Korbely împotriva Ungariei* (GC), nr. 9174/02, 19 septembrie 2008, *Jorgic împotriva Germaniei*, nr. 74613/01, CEDO 2007-IX (fragmente)]. *Secundo*, măsurile derogatorii de la drepturile omului luate în caz de „război” (conflict armat internațional sau non-internațional) sau în caz de alt pericol public, care amenință viața națiunii, nu trebuie să fie contrare celorlalte „*obligații care rezultă din dreptul internațional*”, și anume dreptul internațional umanitar (aplicabil în caz de conflict armat) și dreptul internațional penal. *Tertio*, imposibilitatea juridică de derogare de la art. 2 nu vizează cazul de deces care rezultă „*din acte legale de război*”, considerat legal prin prisma dreptul internațional umanitar. În interpretarea și aplicarea acestor părți ale Convenției, Curtea trebuie să folosească, ca instanță de drept internațional al drepturilor omului, normele dreptului internațional umanitar și/sau ale dreptului internațional penal.

Alte texte ale Convenției pot impune, de asemenea, folosirea normelor juridice ale celor două ramuri ale dreptului internațional înrudite cu dreptul internațional al drepturilor omului, în special art. 5 și 6, cu privire la aprecierea „caracterului legal”/„legalității” detenției și/sau a instanței sau a procedurii judiciare penale. Cu privire la modelul de la art. 3, care include obligația unui stat parte la Convenție de a nu preda o persoană unui stat în care riscă să fie torturată (*Soering împotriva Regatului Unit* nr. 14038/88, 7 iulie 1989), același raționament este valabil pentru art. 5 și 6, impunând astfel statelor părți să nu transfere o persoană unui alt stat în care riscă încălcarea dreptului la libertate și securitate sau a dreptului la un proces echitabil. Soluția trebuie să fie aceeași pentru transferul către o instanță penală internațională (a se vedea, *mutatis mutandis*, decizia *Milosevic împotriva Țărilor de Jos*, nr. 77631/01, 19 martie 2002, în care cererea a fost declarată inadmisibilă pentru neepuizarea căilor interne de atac și nu ca incompatibilă *ratione materiae* cu convenția), deoarece faptul că un stat are alte angajamente internaționale decât convenția nu îl scutește de obligația de a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenție oricărei persoane care intră sub jurisdicția sa [ex. și, *mutatis mutandis*, *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (GC), nr. 45036/98, CEDO 2005-VI].

3. Obligația pozitivă procedurală în temeiul art. 2 din Convenție nu se încheie prin hotărârea definitivă a instanțelor penale naționale. În cazul unei condamnări, aceasta continuă sub forma obligației statului de a lua toate măsurile corespunzătoare pentru executarea hotărârii de condamnare, atât sub aspect penal (arestare, dare în urmărire a condamnatului, cerere de extrădare pentru executarea pedepsei etc.), cât și civil (plata despăgubirilor părților civile). Bineînțeles, condamnatul are dreptul la respectarea tuturor drepturilor sale, inclusiv cu privire la condițiile de detenție corespunzătoare în caz de boală sau bătrânețe sau să fie eliberat pe motive medicale sau umanitare [ex. și, *mutatis mutandis*, *Papon împotriva Franței* (nr. 1) (dec.), nr. 64666/01, CEDO 2001-VI].

În această perspectivă, trebuie semnalate patru aspecte de fapt:

- în perioada 2000 – 2001, după hotărârea definitivă de condamnare la închisoare pronunțată de Completul de 9 judecători al Curții Supreme de Justiție și înainte de suspendarea executării pedepsei stabilite de Procurorul general al Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, domnul Stănculescu nu a început să își execute pedeapsa; la dosar nu există nicio dovadă a unor demersuri efectuate de autoritățile române în vederea executării condamnării sale;

- în 2001, atacând printr-un recurs în anulare hotărârea definitivă de condamnare pronunțată în 2000 de Completul de 9 judecători al Curții Supreme de Justiție, Procurorul general al Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție a decis simultan suspendarea executării părții penale a acestei hotărâri; în temeiul legislației române la momentul respectiv, suspendarea executării pedepsei era stabilită de procurorul general (și nu de o instanță judecătorească), opunându-se astfel executării unei hotărâri penale definitive de condamnare, fără niciun control din partea vreunui instanțe. În urma acestei hotărâri a procurorului general, domnul Chițac (care executase înainte patru luni și jumătate din pedeapsa sa) și domnul Stănculescu au rămas în libertate pe durata judecării recursului în anulare, apoi (în urma anulării de către Secțiunile Unite ale Înaltei Curți de Casare și Justiție a hotărârii definitive de condamnare) în cursul rejudecării cauzei în primă instanță și în casare, până la sfârșitul lui 2008, când au fost pentru a doua oară condamnați definitiv la închisoare;

- după a doua condamnare definitivă de la sfârșitul lui 2008 și după arestarea lor în vederea executării pedepsei, cei doi condamnați au fost puși temporar în libertate din motive medicale (ceea ce nu pune o problemă în sine în baza art. 2 din Convenție), deciziile fiind totuși luate de instanțele militare (alcătuite din judecători militari, care sunt atât judecători, cât și ofițeri activi, care aparțin în același timp corpului judecătorilor și corpului ofițerilor armatei în activitate);

- instanțele naționale au acordat daune-interese pentru prejudiciul material și moral părților civile, cei doi condamnați și Ministerul Apărării Naționale fiind obligați să le plătească în solidar; despăgubirile au fost acordate doar de Ministerul Apărării Naționale și nu există nicio probă la dosar privind o acțiune în regres a Ministerului Apărării Naționale sau a Ministerului Finanțelor Publice împotriva condamnaților.

4. Despăgubirea de reparație echitabilă acordată de Curte părților lezate în temeiul art. 41 din Convenție ține seama doar de constatarea încălcării art. 2 sub aspect procedural (deoarece latura sa materială nu ține de competența *ratione temporis* a Curții, aspect reținut în hotărârea privind admisibilitatea).

Valoarea sa corespunde practicii Curții în materie.

Regret, totuși, faptul că practica Curții în materie nu este orientată către sume mult mai mari, având în vedere sentimentele de neputință și disperare ale victimelor (supraviețuitori mutilați sau urmași ai unor rude decedate), cauzate de atitudinea autorităților judecătorești naționale.